

محمد کریم اشراق (جهرمی)

دانشجوی دانشکده حقوق و علوم سیاسی

مولانا شمس الدین خفري

(۲)

مرحوم حاج آقا بزرگ تهرانی می نویسد در شرح تذکره خفري الفاظ کتاب شرح میرسید شریف جرجانی برای تیمن ذکر شده است (۱) و خلاصه تکلمه خفري راه بهترین و مشروحترین کتاب در هیأت و جامع اکثر اعمالی، دانسته اند که منجمین اسلام انجام داده اند (۲). بر این کتاب ملا محمد باقر یزدی و شیخ مهدی حاج عماد حاشیه نوشته اند. (۳)

نسخ شرح تذکره خفري در کتابخانهی مرکزی دانشگاه و مجلس و دانشکده ادبیات و آثار ملی کاشان و مدرسه هندی نجف و سازمان لغت نامه دهخدا موجود است. ضمناً آقای سیفی در شیراز و آقای کمالی در همدان و آقای ابراهیم دهگان در اراک از این شرح نسخه‌ای در اختیار دارند.

۲- منتهی الادراک فی مدرك الافلاک - بنا به نوشته گاهنامه این کتاب را خفري در سال ۹۰۱ ه. ق نوشته بدلیل اینکه در موضع اوجات آنرا به سال ۸۶۴ یزدگردی مورخ ساخته است. قول مؤلف روضات الجنان مبنی بر

۱- ذریعه، ج ۴، ص ۴۰۹، ۲- کارنامه بزرگان، ص ۲۲۰.

۳- ذریعه، ج ۴، ص ۴۰۹.

اینکه خفری این کتاب را در برابر کتاب نه‌ایة الادراک علامه قطب‌الدین شیرازی (۶۳۴-۷۱۰ق) نوشته صحیح بنظر نمی آید زیرا فاضل محترم آقای عبدالحسین حائری یاد کرده است که به تصریح خود خفری در دیباچه منتهی الادراک ، این کتاب شرحی بر تحفه شاهیه قطب‌الدین شیرازی است (۱)
بعد افزوده که منتهی الادراک شامل چهار مطلب است:

اول - درمقدمات

دوم - درهیئت اجرام علوی

سوم - درهیئت زمین و تقسیمات جغرافیائی

چهارم - درابعاد و مقادیر اجرام فلکی

یک نسخه از این کتاب در کتابخانه مجلس شورایملی و یک نسخه هم نزد

آقای سید جلال تهرانی موجود است .

۳- شرح بر اوایل شرح تجرید : شرحی است که خفری بر شرح جدید تجرید نوشته است . شرح جدید اثر علاءالدین علی بن محمد قوشچی (متوفی ۸۷۹هـ.ق) است که بر تجرید العقاید خواجه نصیرطوسی نوشته . بر تجرید خواجه شروح و حواشی بسیار نگاشته اند از جمله شرح قدیم از شمس‌الدین محمود اصفهانی (متوفی ۷۴۶) و شرح علامه حلبی و حاشیه فخرالدین سماکی و غیره این آثار و حاکی از سیر تکاملی فلسفه و حکمت در مدارس ایرانی میباشد» (۲)

نسخ متعددی از شرح بر اوایل شرح تجرید و شرح خفری بر الهیات تجرید در کتابخانه‌های عمومی و خصوصی موجود است.

بر شرح خفری حواشی چندی نگاشته شده از جمله : حاشیه آقا جمال خوانساری (متوفی ۱۱۲۵هـ.ق) که بر این حاشیه ، احمد اردکانی هم حاشیه نوشته - تعلیقات آقا رضی قزوینی بنام کحل الابصار - حاشیه سید حسین مرعشی (متوفی ۱۰۶۴هـ.ق) - حاشیه مولانا عبدالرزاق لاهیجی (متوفی ۱۰۸۰هـ.ق) حاشیه محمد مسیح فدشکوئی فسانی (متوفی ۱۱۲۷هـ.ق) - حاشیه مولانا

۱- فهرست کتب خطی مجلس ، عبدالحسین حائری ، ج ۱۹ ، ص ۸۹ و

ص ۳۹۴ .

۱ - نشریه دانشکده معقول و منقول بیاد بود صدمین سال حکیم حاج ملاحادی

سبزواری مقاله استاد سید جلال‌الدین آشتیانی ، مشهد ، اسفند ۴۷ ، ص ۱۹ .

شیروانی (متوفی ۱۰۹۸ ه.ق) حاشیه شمسی گیلانی - حاشیه محمد قاسم اصفهانی (۱).

۴- حیره الفضلاء (عبرة الفضلاء) که «حل ما لا ینحل» هم خوانده اند و موضوعش «حل شبهة جذاصم» است که در این جمله خلاصه میشود: کل کلامی کاذب. خفزی جزء اول را «عبرة الفضلاء» نامیده و در این جزء به حل «جلال الدین دوانی» اشاره نموده، جزء دوم که حیره الفضلاء خوانده دو مقصد دارد. در مقصد اول تحقیق و طرق حل قدماراً نقادی کرده، در مقصد دوم راه حل های خود را طرح میکنند (۲)

علامه شیخ عبدالله نعمة، ذیل ترجمه دوانی مینویسد: «رساله حل جذر اصم... و از جذر اصم مراد مغالطه ایست منسوب باین کمونته» و به رساله فیلسوف خفزی اشاره مینماید. (۳)

نسخ متعددی از این رساله موجود است و نسخه (ش ۸) آستان قدس رضوی «حسرة الفضلاء» نام دارد.

۵- سواد العین فی حکمة العین - شرح کتاب حکمت العین نوشته شمس الدین محمد بن مبارکشاه معروف به میرک بخاری است. خفزی بر این شرح تعلیقاتی نگاشته آنها را «سواد العین فی حکمت العین» خوانده است.

۶- رساله فی الاهیات: در اصل به عربی است ولی آقای غلامرضا نمائی آن را یفارسی برگردانده است. (۴) رساله شامل یک مقدمه و سه مقصد میباشد.

۷- رساله تفسیر آیه الکرسی یا رساله فی بیان لطائف آیه الکرسی چنانچه از نام رساله معلوم است تفسیر آیات ۲۵۵ تا ۲۵۷ سوره بقره قرآن مجید میباشد.

۸- رساله فی تحقیق حقیقة الزاویه و دفع الشبهة الواردة که از جمله نسخه های

۱- نقل از فهرست کتب خطی مجلس ج ۵ و ۷ و ۹ و ۱۱ و فهرست های کتب

خطی کتابخانه مرکزی دانشگاه.

۲- فهرست کتب خطی مرکزی، منزوی، ج ۳، بخش یکم، ص ۴۵.

۳- فلاسفة الشیعه، شیخ عبدالله نعمة، طبع بیروت، ص ۳۹۳.

۴- نغمه فرهنگ خراسان، ج ۵، ش ۳/۴، ص ۵۰-۶۰.

از آن درموزه بریتانیا وجود دارد.

۹- اثبات واجب: در اثبات خداوند است. گویا خفزی سه رساله در اثبات واجب نوشته:

اول - اثبات واجب کبیر.

دوم - اثبات واجب وسیط.

سوم - اثبات واجب صغیر.

یکی از این رسائل برای ابوالفتح سلغر شاه بن توران شاه نوشته و دیگری برای مبارزالدین حسین خان. (۱)

معصومعلیشاه مینویسد خفزی در اثبات واجب به معرفت نور ذات و علوصفات حضرت علی (ع) اشاره نموده است. (۲) (الصحة علی الراوی). غالب نسخه‌های موجود از این رسائل در شش لمعه تنظیم شده است: سه لمعه اشراقیه و سه لمعه مشائیه ولی بعضی نسخ هم يك مقدمه و سه مقدمه دارد. در پاره ای دیگر از نسخ، دلائل اشراقی اثبات خداوند «لمعه» و دلائل مشائی اثبات خداوند «لمعه» خوانده شده است (۳).

۱۰- رساله در اصول احکام جفر- به فارسی است و موضوع آن «جفریات» میباشد. نسخه‌ای از آن در کتابخانه سر یزدی در یزد موجود است.

۱۱- مقاله فی وحدت الوجود: فهرست کتب خطی کتابخانه مرکزی درباره موضوع این مقاله مینویسد: در اینکه «هستی» خداست و بیس، و آفریدگان پرتوا و وابسته بدویند» (۴).

۱۲- الاسفار الاربعه - در بعضی منابع نوشته اند که ملا صدرا شیرازی نام کتاب مشهور خود یعنی «اسفار اربعه» را از نام این رساله گرفته است. خفزی در آغاز رساله مینویسد: «اعلم ان للمعارفین اربعة اسفار...» (۴)

۱۳- تفسیر فاتحة الكتاب - بنا بر نوشته حبیب السیر در سال ۹۳۰ ه. ق. تألیف شده.

۱- فهرست کتب خطی مرکزی، منزوی، ج ۳، بخش یکم.

۲- طرائق الحقایق، ج ۳، ص ۱۳۳.

۳- دفتر نسخه‌های خطی، دفتر چهارم، ص ۴۱۱.

۴- فهرست کتب خطی مرکزی، ج ۳، بخش یکم، ص ۵۱۷.

- ۱۴- چهل حدیث صحیح- در سال ۹۳۰ ه. ق نوشته شده و خفزی آنرا با تفسیر فاتحه الكتاب به هرات فرستاده است.
- ۱۵- تملیقه بر تحریر اقلیدس - برمی است. تحریر اقلیدس در اصل از خواجه نصیر طوسی میباشد و خفزی در باب تعریف زاویه مسطحه همین رساله را تألیف کرده و گویا با «رساله الزاویه» (موضوع شماره ۸) یکی است.
- ۱۶- حاشیه بر امور عامه تجرید که ظاهراً غیر از حاشیه خفزی بر اوائل شرح تجرید و حاشیه او بر الهیات تجرید است (۱)
- ۱۷- رساله فی علم الرمل - در یک مقدمه و دو مقاله. (۲)
- ۱۸- اثبات الهیولی که مؤلف ریحانة الادب بخفزی نسبت داده است. (۳)
- ۱۹- حاشیه شرح المخلص که منسوب به خفزی است. (۴)
- و اما رساله حساب که بعضی به خفزی و عده ای دیگر بخواجه نصیر طوسی نسبت داده اند. (۵) تحقیقاً از قوام الدین خفزی فرزند مولانا خفزی است و در سال ۹۵۰ ه. ق تألیف شده. (۶)

- ۱- فهرست کتب خطی مرکزی، ج ۵، ص ۱۳۹-۱۴۰.
- ۲- نسخه ای از این رساله در کتابخانه محمود فرهاد میرزا معتمد موجود بوده است.
- ۳- ریحانة الادب، ج ۲، ص ۱۵۴.
- ۴- نسخه کتابخانه های کاظم مدیر شانه چی- مشهد.
- ۵- نظری آقا مدرس در رساله آثار و احوال خواجه نصیر طوسی، انتشارات دانشگاه تهران.
- ۶- ذریعه، ج ۱۱، ص ۲۵۰ و کتاب بزرگان، ص ۲۵۸-۲۶۰.